

GENDER TAFOVUTLARINING MULOQOT USLUBIGA TA'SIRI

Komilova Nilufar Abdilkadimovna

Farg'ona davlat universiteti, Til o'rgatish markazi rahbari, PhD

Orcid: 0000-0003-2618-6010

nilufar.abdilkadimovna@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16831638>

Annotatsiya. Ushbu maqola gender tafovutlarining muloqot uslubiga ta'sirini o'rganish maqsadida yozilgan. Tadqiqot erkaklar va ayollarning verbal va nonverbal muloqot uslublaridagi farqlarni, bu farqlarning ijtimoiy-madaniy omillar ta'sirida shakllanish jarayonini hamda zamonaviy jamiyatda gender stereotiplarining muloqot jarayonlariga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil etadi. Maqolada gender tafovutlari va muloqot uslublari o'rtasidagi bog'liqlik nazariy va amaliy jihatdan ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, gender tafovutlari muloqot uslubiga sezilarli ta'sir ko'rsatsada, bu ta'sir mutlaq emas va ijtimoiy kontekstga bog'liq holda o'zgarishi mumkin.

Kalit so'zlar: gender tafovutlari, muloqot uslubi, verbal muloqot, nonverbal muloqot, ijtimoiy stereotiplar, gender rollari.

Аннотация. Данная статья написана с целью изучения влияния гендерных различий на стиль общения. Исследование анализирует различия в вербальных и невербальных стилях общения мужчин и женщин, процесс формирования этих различий под воздействием социально-культурных факторов, а также то, как гендерные стереотипы влияют на коммуникативные процессы в современном обществе. В статье рассматривается взаимосвязь между гендерными различиями и стилями общения с теоретической и практической точек зрения. Согласно результатам исследования, хотя гендерные различия оказывают заметное влияние на стиль общения, это влияние не является абсолютным и может изменяться в зависимости от социального контекста.

Ключевые слова: гендерные различия, стиль общения, вербальная коммуникация, невербальная коммуникация, социальные стереотипы, гендерные роли.

Abstract. This article was written to study the impact of gender differences on communication style. The research analyzes differences in verbal and nonverbal communication styles between men and women, the process of formation of these differences under the influence of socio-cultural factors, and how gender stereotypes affect communication processes in modern society. The article examines the relationship between gender differences and communication styles from theoretical and practical perspectives. According to the research results, although gender differences have a noticeable impact on communication style, this impact is not absolute and may vary depending on the social context.

Keywords: gender differences, communication style, verbal communication, nonverbal communication, social stereotypes, gender roles.

KIRISH

Gender tafovutlarining muloqot uslubiga ta'siri zamonaviy lingvistik, psixologiya va ijtimoiy fanlarning dolzarb mavzularidan biri hisoblanadi. Muloqot jarayonida erkaklar va ayollarning turli xil uslub va strategiyalardan foydalanishi ko'plab tadqiqotchilarning e'tiborini tortgan [1]. Gender tafovutlari nafaqat biologik, balki ijtimoiy-madaniy omillar ta'sirida shakllangan murakkab hodisa bo'lib, u muloqot jarayonining barcha darajalarida o'zini namoyon qiladi [2].

Muloqot uslubidagi gender tafovutlari tilshunoslik nuqtai nazaridan turli xil shakllarda namoyon bo'ladi: leksik tanlov, sintaktik tuzilmalar, pragmatik strategiyalar va suprasegmental xususiyatlarda [3]. Ayollar ko'proq emotsional rang beruvchi so'zlarni, erkaklar esa aniq va qat'iy ifodalarni afzal ko'rishlari kuzatilgan [4]. Shuningdek, noverbal muloqot elementlarida ham sezilarli farqlar mavjud bo'lib, bu farqlar turli madaniyatlarda turlicha namoyon bo'ladi [5].

Gender rollari va stereotiplarining muloqot uslubiga ta'siri ijtimoiy muhitning shakllanishi bilan bog'liq. Bolalar o'z jinsiga xos muloqot modellarini erta yoshdan o'rganib, ularni kattalar hayotida qo'llashni davom ettiradilar [6]. Bu jarayon ijtimoiylashtirish nazariyasi doirasida tushuntiriladi va u har bir jamiyatning madaniy xususiyatlariga mos ravishda shakllanadi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tannenning (1990) klassik tadqiqotiga ko'ra, ayollar muloqotda "raport" uslubini, erkaklar esa "hisobot" uslubini afzal ko'rishadi [1]. Ayollar muloqotni munosabatlarni mustahkamlash va hamjihatlik o'rnatish vositasi sifatida ko'rsalar, erkaklar uni ma'lumot almashish va maqomni belgilash uchun ishlatishadi. Bu farq verbal va noverbal xulq-atvorning barcha darajalarida kuzatiladi.

O'zbek tilshunosligida Begmatov va Rajabova (2018) tomonidan olib borilgan tadqiqot o'zbek tilida ham gender tafovutlarining mavjudligini tasdiqlagan [2]. Ular o'zbek ayollari erkaklar bilan solishtirganda ko'proq hurmat-ikrom ifodalarini, tabrik va duo so'zlarini ishlatishlarini aniqlagan. Erkaklar esa ko'proq buyruq va talab shakllarini qo'llashadi. O'zbek muloqot madaniyatida bu farqlar milliy qadriyatlar va an'analar bilan chambarchas bog'liq.

Rus tilshunosligida Karaulov va Sternin (2005) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, rus tilida ham gender tafovutlari sezilarli bo'lib, ayollar ko'proq emotsional-ekspressiv vositalardan, erkaklar esa neytral va rasmiy leksikadan foydalanishadi [3]. Goroshko (2003) rus ayollarining muloqot uslubida ko'proq modal so'zlar, his-tuyg'u bildiruvchi undovlar va takrorlash elementlarini ishlatishlarini aniqlagan [4].

Noverbal muloqot bo'yicha Hall va boshqalar (2015) tomonidan olib borilgan meta-tahlil natijalariga ko'ra, ayollar erkaklar bilan solishtirganda noverbal signallarni ancha yaxshi tushunishadi va ulardan samarali foydalanishadi [5]. Ayollar ko'proq ko'z kontaktini saqlaydi, yuz ifodalarini faol ishlatadi va jismoniy masofani kamroq saqlaydi. Bu farqlar evolutsion psixologiya nuqtai nazaridan bolalarni parvarish qilish va ijtimoiy bog'lanishlarni saqlash zarurati bilan izohlanadi. O'zbek psixolingvistikasida Qodirova (2020) ayollar va erkaklar o'rtasidagi paralinguistik farqlarni o'rgangan [6]. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'zbek ayollari ovozi intonatsiya diapazoni erkaklar bilan solishtirganda 1.5-2 marta keng bo'lib, ular his-

tuyg'ularni ifoda etishda tovush balandligidan ko'proq foydalanishadi. Erkaklar esa barqaror va bir xil tembr bilan gaplashishni afzal ko'rishadi.

Rus psixologiyasida Bendas (2006) gender stereotiplarining muloqot strategiyalariga ta'sirini o'rgangan [7]. U rus madaniyatida ayollar ko'proq empatik va qo'llab-quvvatlovchi, erkaklar esa assertiv va maqsadga yo'naltirilgan muloqot uslubini qo'llashlarini aniqlagan. Bu farqlar bolalar bog'chasidan boshlab shakllanib, professional faoliyatgacha davom etadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili natijalariga asoslanib, gender tafovutlarining muloqot uslubiga ta'siri bir qator muhim yo'nalishlarda namoyon bo'lishini aniqlash mumkin. Birinchidan, leksik darajada ayollar ko'proq sifat, his-tuyg'u va ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi so'zlarni ishlatishadi. O'zbek tilida bu jihat ayniqsa yaqqol ko'rinadi: ayollar "go'zal", "yoqimli", "mehribon" kabi sifatlarni erkaklar bilan solishtirganda 3 marta ko'p ishlatishadi [8]. Erkaklar esa aniq faktlar, raqamlar va texnik terminlarni afzal ko'rishadi. Bu farq professional faoliyat turlariga ham ta'sir ko'rsatadi: ayollar ko'proq humanitar sohalarda, erkaklar esa texnik va aniq fanlar sohasida muvaffaqiyat qozonishadi.

Ikkinchidan, sintaktik darajada ayollar murakkab ergash gapli konstruktsiyalarni, erkaklar esa sodda va qisqa gaplarni ishlatishga moyildirlar. Ruscha muloqotda ayollar o'rtacha gap uzunligi 12-15 so'z, erkaklar esa 8-10 so'zni tashkil etadi [9]. O'zbek tilida ham shunga o'xshash tendentsiya kuzatiladi: ayollar ko'proq izohlovchi va aniqlovchi qo'shimchalar qo'llasalar, erkaklar asosiy ma'lumotni to'g'ridan-to'g'ri yetkazishni afzal ko'rishadi. Bu pragmatik strategiyalardagi farqni aks ettiradi: ayollar muloqot jarayonining o'zini, erkaklar esa natijani muhim deb bilishadi.

Uchinchidan, paralinguistik xususiyatlar jihatidan ham sezilarli farqlar mavjud. O'zbek va rus madaniyatlarida ayollarning ovozi erkaklar bilan solishtirganda ko'proq melodiya o'zgarishlariga ega bo'lib, ular his-tuyg'ularni ifoda etishda intonatsiyadan samarali foydalanishadi [10]. Erkaklar ovozining tembri barqaror bo'lib, ular ko'proq so'z ta'kidiga e'tibor berishadi. Bu farqlar madaniy kontekstda ham turlicha namoyon bo'ladi: sharq madaniyatida ayollar ovozining yumshoqligi, g'arb madaniyatida esa kuchliligi qadrlanadi.

To'rtinchidan, muloqot strategiyalari jihatidan ayollar kooperativ, erkaklar esa raqobatbardosh yondashuvni qo'llaydi. O'zbek muloqot madaniyatida bu farq ayniqsa oila va jamoa muhitida yaqqol ko'rinadi. Ayollar suhbatdoshning fikrini qo'llab-quvvatlash, konsensusga erishish va nizolarni yumshatishga harakat qilsalar, erkaklar o'z nuqtai nazarini isbotlash va yetakchilik qilishga intilishadi. Bu farq guruh muloqotida ham namoyon bo'ladi va professional muhitda ham saqlanib

qoladi. Biroq, bu farqlarni mutlaqlashtirish noto'g'ri bo'ladi. Zamonaviy O'zbekiston va Rossiya jamiyatida gender rollari o'zgarib borayotgani va ayollar bilan erkaklar o'rtasidagi farqlar kamayib borayotgani kuzatilmoqda. Professional muhitda, ayniqsa biznes va siyosat sohasida, ayollar erkakcha muloqot uslubini, erkaklar esa ayolcha strategiyalarni qo'llashga majbur bo'lishadi. Bu esa gender tafovutlarining qat'iy biologik determinizm emas, balki ijtimoiy konstruktsiya ekanligini tasdiqlaydi.

XULOSA

Gender tafovutlarining muloqot uslubiga ta'siri murakkab va ko'p qirrali hodisa bo'lib, u verbal, noverbal va paralinguistik darajalarning barchasida namoyon bo'ladi. O'zbek, rus va g'arb madaniyatlarida ayollar ko'proq emotsional-ekspressiv va kooperativ uslubni, erkaklar esa faktlar asosidagi va raqobatbardosh uslubni afzal ko'rishadi. Biroq, bu farqlar mutlaq emas va ijtimoiy kontekst, madaniy omillar hamda individual xususiyatlarga bog'liq holda o'zgarishi mumkin.

Zamonaviy jamiyatda gender rollari o'zgarib borayotgani va ayollar bilan erkaklar o'rtasidagi farqlar kamayib borayotgani kuzatilmoqda. Bu jarayon muloqot uslublariga ham ta'sir ko'rsatib, an'anaviy gender stereotiplarini yo'qotib borayotgan ijtimoiy transformatsiya jarayonlarini tezlashtirmoqda. O'zbek va rus tilshunosligi sohasida bu mavzu bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar olib borish zarur bo'lib, bu madaniy-til xususiyatlarini hisobga olgan holda gender muloqot nazariyasini boyitishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. New York: Morrow.
2. Бегматов Э., Ражабова М. (2018). Ўзбек тилида гендер тафовутлари. *Ўзбек тили ва адабиёти*, 3, 45-52.
3. Караулов Ю.Н., Стернин И.А. (2005). *Гендерные различия в речевом поведении*. Воронеж: Истоки.
4. Горошко Е.И. (2003). *Языковое сознание: гендерная парадигма*. Москва: Институт языкознания РАН.
5. Hall, J. A., Carter, J. D., Cody, M. J., & Albright, L. (2015). Individual differences in the accuracy of identifying emotion in faces and bodies. *Journal of Personality Assessment*, 97(4), 307-318.
6. Қодирова С. (2020). Ўзбек тилида парalinguistik гендер хусусиятлари. *Тил ва адабиёт таълими*, 8, 23-29.
7. Бендас Т.В. (2006). *Гендерная психология*. Санкт-Петербург: Питер.
8. Усмонова Д. (2019). Ўзбек аёлларининг лексик танлови хусусиятлари. *Филология масалалари*, 2, 67-73.
9. Земская Е.А., Китайгородская М.А., Розанова Н.Н. (2003). *Особенности мужской и женской речи*. Москва: Наука.
10. Holmes, J., & Meyerhoff, M. (2003). *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell Publishing.